

ר' מיכל מראפטשיק: פרק בכתיבתו של מחבר לא ידוע ובפולמוסו מול

הרמ"א

משה דוד צ'צ'יק

דיווח התקדמות, סתיו תשע"ז

התוכנית המקורית היתה לעסוק באישיותו של מהרש"ל השני ובבית מדרשו, ברבע האחרון של המאה השש עשרה, מתוך הכרה כי אלה לא זכו להתייחסות מספקת במחקר עד הנה ומתוך הבנה שהם עיצבו תופעות חדשות המוכרות מהמאה השבע עשרה.

המחקר במכון 'עד הנה' והעיון במקורות התקופה הביאוני, כמעט בעל כורחי, למחשבות על פעולתה של האליטה המשנית בפולין באותה תקופה עצמה ולתגובות שונות, חיוביות וגם שליליות, שבאו בדפוס לנוכח המהפכה ההלכתית של הרמ"א לקראת תחילתו של הרבע האחרון של המאה השש עשרה.

ראשון לכך את עיני חיבורו של ר' מיכל מראפטשיק, "סדר ברכות", שנדפס בקראקא שמ"ב, המפורסם ליודעי דבר בשל אזכוריו הספורים בפרשן הבכיר של שו"ע חלק או"ח – "מגן אברהם". מתוך כך שמתי אל לבי את התופעה הנפלאה, שברבע האחרון של המאה השש עשרה נדפסים בקרקוב שבפולין מספר חיבורים הלכתיים המתמקדים באופן מיוחד בהלכות ברכות, כאשר ברובד הגלוי לא מתקיימת ביניהם זיקה. על חלק מהחיבורים חתומים פוסקי הלכה מפורסמים, וחלק אחר נכתב בשכבה הנמוכה של האליטה האינטלקטואלית בפולין, מעמד החזנים והדרשנים. עיון במגמותיהם ההלכתיות של החיבורים חושף ויכוח ער וקשוב הנובע מפולמוס עקרוני בשאלת המחויבות למורשת האשכנזית הקדומה מול החדשנות והחירות ההלכתית של הפוסק הפולני. עיון מדוקדק חושף את עמדות היסוד של הגישות החולקות ורקען התרבותי וההיסטורי. כך גם נתתי את הדעת גם לשאלת ייחודיותן של הלכות ברכות במרחב האשכנזי, שגרמה לעיסוק המוגבר בהן.

לצד זה פניתי להתחקות אחרי שאר יצירותיו המעניינות של המחבר, הכוללות אנתולוגיה של כל הפירושים הנדפסים לפרקי אבות, תרגום של כרוניקה יהודית על גזירות וינה ופירוש לברכת המזון, כאשר בסוף שניים מחיבוריו הוא מעתיק בצורה בוסרית למדי את פנקסו – פנקס הדרשן, שיש בה כדי להעניק לנו, בני דור האינטרנט במאה העשרים ואחת, הצצה נדירה לפנקסו של דרשן בשלהי המאה השש עשרה – ראשית תקופת הדפוס – על תופעותיה המיוחדות.

על תקופה זו כתב יש"ר מקנדיא בספרו "נובלות חכמה", באזל שצ"א: "וכל העם אומרים שהדפוס הועילנו ובאמת קלקלנו שלפנים היו נפרעים הסופרים בדמים יקרים ולא היו קונים מהם רק הספרים הטובים הערבים המועילים ומעצמן היו ספרי שוא והבל מתבטלים משא"כ עכשיו בזמנינו שרבים מעמי הארץ מתיהרים ובהיותם בחייהם חשוכים, וקטנים מכל החסרים, מבקשים להיות בדור אחר שאינם ניכרים ככוכבים המאירים, ומי שהשיגה ידו ורב כספו מהשגתו מערים להוציא ספרים לאורה ובהם יקרא שמו כרצונו גברא רבא ויקרא והא אינו רבי אפילו בשוליא דנגרא. וכל עסק המדפיסים בספרים חדשים ואין משגיח על כתבי הקדמונים להקימם ולנערם מעפרא. הנך רואה בגלל הדפוס עולם הפוך יציבא בארעא ובשמי שמיא גיורא".

לכל אחת מהיצירות המנויות למעלה הוקדש פרק מיוחד הן במשמעות ההיסטורית של החיבור וכיצד הוא משרת את מגמתו הכללית של המחבר: שמירת מורשת אשכנז על אדמת פולין, בניגוד לנטיות חדשניות ומהפכניות שרווחו בתקופה זו. למגמה כללית זו מתחברות שתי ביקורות חריפות הנזכרות בכמה מיצירותיו של ר' מיכל: האחת ביקורת על תוכנית הלימוד בישיבות פולין ועל צורת ההוראה; השנייה ביקורת על רבנים שאינם ראויים להוראה ועל אוזלת יד בנוגע להסמכת תלמידים להוראה. לשתי תופעות אלה שורשים עמוקים הקשורים להשלכות מהפכת הדפוס, כפי שאני מנסה לנתח בפרק שעדיין בוסרי ברובו.

בתקופה האחרונה, בעקבות הכיוונים המעניינים שהמחקר לקח אותי אליהם, השתקעתי במחקר על דמות נוספת מהאליטה המשנית בפולין, הוא ר' יצחק קוסקס, חמיו של המקובל והמו"ל ר' אליעזר אלטשול ורבו של ר' שבתי סופר מפשמישל. ר' יצחק דן הוא מבקר רדיקלי וחרוף של ישיבות פולין, כאשר לדעתו אין צורך עוד בלימודי תלמוד בישיבות, אלא יש להתמקד בלימודי מקרא ודקדוק, לצד הקניית בקיאות בשו"ע בלבד כדי לספק את הצורך בידיעת ההלכה. זיהיתי את ר' יצחק כחזן החצוף המתווכח ואחר כך מוחרם ע"י ר' יואל סירקש, שהיה רב צעיר באחת מעיירותיה הקטנות של פולין, כאשר בתגובה פונה החזן למהר"ל מפראג ומצליח להטות את לבו לצדד בו. פרשה זו מרתקת במיוחד וזוקקת במה בפני עצמה.